

Presidenter med talets gåva

Viktigast för en politiker är inte vad han gör, utan vad han ser ut att göra. I den svenska eftervalsdebatten har det handlat mer om vem som gjorde sig bra i tv, än vem som kom med bäst förslag. Och delvis är det förstås helt rätt.

Centerpartiet fick faktiskt igenom en del av sina förslag ihop med s-regeringen, men inte brydde sig väljarna om det. De ogillade att centerledningen verkade kompromissa med sina övertygelser (dagtinga på centerpråk), för att få fika med Göran Persson. (Eller också upptäckte de när den väl genomfördes att de inte gillade centerpolitik, vilket är ett ännu större problem för centern.)

Den svenska väljarkåren är nog betydligt mer liberal än vad den är kommunistisk eller abortrestriktiv. Det hjälper emellertid inte folkpartiet när man varken lyckas kommunicera att man står för liberala värden (i den mån man gör det) eller ens ge en all-

mänt sympatisk bild av sig själv. Bengt Westerberg ville inte bara ha både företag och dagis, han kunde också le så trovärdigt charmigt att folk accepterade klyschan utan att närmare fråga sig vad det betydde.

Virtuellt presidentskap

I *All the presidents' words* har Carol Gelderman undersökt amerikanska presidenter från Franklin D Roosevelt till Bill Clinton, och deras förmåga att kommunicera. Att strategierna förändrats är uppenbart, men mycket är sig också likt.

Vad som förändrats i själva hantverket är framförallt ökningen av sk talskrivare, något som inte fanns på FDR:s tid. Då hade han, beskriver Gelderman, ett litet antal politiska medarbetare som också var goda skribenter, och gemensamt arbetade de och presidenten fram såväl tal som bakomliggande policy. Efterträdarna, fram till Lyndon B Johnson, använde samma modell, dock med skilda resultat på opinionen.

I övrigt har förstås tekniken förändrats, i vad Gelderman kallar "skapandet av ett virtuellt presidentskap". Från Kennedy och framåt har presidenten varit televiserad, med valdebatter, tal till nationen och annan kommunikation med väljarna via TV.

"John F Kennedy gjorde ingenting och verkade fantastisk, Lyndon Johnson gjorde allt och framstod som förskräcklig." Den som sagt det är USA:s hittills mest image-fixerade president, enligt Gelderman, Richard Nixon.

Nixon kom tillbaka ett antal gånger under sin karriär som "Den nye Nixon", med ny stil och väckte nytt intresse. När han blev president hade han noga studerat sina föregångares mediabilder och det är ifrån hans nedklottrade kommentarer om dem citatet om JFK och LBJ kommer.

Hans strategi blir extremt tydlig med en av hans talskrivares ord: "Gensvaret [från väljarna] riktas mot bilden, inte mot människan, eftersom 99% av väljarna aldrig träffat honom. Det som räknas är inte vad som finns där, utan vad som visas upp, /.../ inte vad han visar upp utan vad de tar

All the presidents' words, Carol Gelderman, Walker and Company, 1997. *Praktisk retorik*, Göran Hägg, Wahlström & Widstrand, 1998.

emot. Vi behöver inte förändra mannen, bara det intryck av honom som väljarna får."

Nixon var en mästare på att förändra bilden. Det säger också Göran Hägg i sin lärobok i *Praktisk retorik*, där han tar Nixon som exempel på en lysande talare. Hans "Checkers"-tal, där han försvarade sig mot anklagelser om felanvända kampanjbidrag, är ett skolexempel på ett lyckat försvarstal, menar Hägg. Nixon lyckas nämligen helt undvika att tala om det tråkiga (mutanklagelserna) och talar istället om något helt annat och trevligare (hunden Checkers). Och inte kan väl en person som är så förtjust i en liten söt hund ha fuskat med bidragen? Visst, resonemanget haltar, men det fungerade.

Paranoid Nixon

Hägg är överlag mer förtjust i Nixon än vad Gelderman är. Hon menar att hans problem med dubbla budskap och trovärdighet berodde på hans dåliga handlag med kommunikation och talskrivande. Nixon blev ju med tiden allt mer paranoid, och detta riktade sig även mot hans medarbetare. Han talade aldrig om vad han egentligen tyckte i olika frågor, och träffade så gott som aldrig sina talskrivare. Om han sedan bad att få ett utkast på ett tal om t ex Vietnam, men inte talade om vad han tyckte eller ville säga, var det onekligen svårt för talskrivarna att få till något han blev nöjd med. Hägg däremot tycks hävda att Nixon visserligen var lysande på kommunikation, men att inte ens det

kunde rädda honom i längden.

Efter Nixon har det varit mer regel än undantag att talskrivarna arbetat för sig, utan direkt tillgång till presidenten. Detta har lett till problem med kommunikationen för nästan alla presidenter, med två lysande undantag – Reagan och Clinton.

Reagan var "The great communicator", inte utan vissa skäl. Han kunde verkligen framföra ett tal. Hans små trevliga anekdoter och folkliga (i ordets sanna bemärkelse) jämförelser placerar honom i en klass för sig bland de moderna presidenterna. Han hade i själva verket ett helt arkiv med anekdoter han snappat upp under åren och som kunde vara användbara i olika sammanhang. Sedan fick hans medhjälpare skriva upp dem på små papperslappar som stöd för presidenten. Det hände förstås att det blev fel, som när Reagan fått med sig fel papperslapp och börjar berätta en visserligen mild, men ändå fräckis för något främmande statsöverhuvud, till dennes stora förvåning.

Reagan var aldrig närvarande i skapandet av hans tal. Ändå uppstod inte kommunikationsbrist som för Nixon. Anledningen är enkel. Alla visste vad han tyckte. Reagan hade ett mycket begränsat antal starka åsikter, och dem varierade han helt enkelt i alla sina tal. En stark centralstyrd stat beskär människors frihet, och det största hotet mot mänskligheten och mot Amerika är det kommunistiska Sovjetunionen. Denna enkla, konsekventa världsbild formade bevingade uttryck som "The evil empire" om

Sovjet, eller "The magic of the market" om marknadsekonomins överlägsna förmåga att lösa ekonomiska problem.

Göran Hägg, som inte gillar Reagan, frågar lite spefullt om det är någon som minns något Reagan har sagt, men svaret är inte det han vill ha. Det är klart att man minns det. Visst, Reagan höll oändligt många fler tal än Lincoln, som Hägg jämför med, och därför blir det kanske svårare att minnas ett enskilt tal. Reagans tal påverkade emellertid oss mer än många kanske vet.

Stjärnornas krig

I mars 1983 höll Ronald Reagan ett tal som skulle komma att förändra världen. Det är det berömda *Strategic Defence Initiative* – talet, när Reagan, på ett sätt som bara han kunde, beskrev ett nytt försvarssystem, en "rymsköld" som skulle sättas upp över USA. Att detta system inte fanns, och heller inte skulle kunna skapas särskilt snabbt, spelade ingen roll. Talet hölls förstås i TV, med bifogade "Stjärnornas krig"-lika illustrationer av hur de amerikanska försvarsenheterna sköt sönder de sovjetiska missilerna i rymden.

Efter Sovjetunionens fall har högt uppsatta militärer bekräftat hur rädda Sovjetledarna blev av det där talet, och att det var en starkt bidragande orsak till att Sovjet några år senare gick med på att närma sig väst och börja nedrusta.

Den andre store talaren bland USA:s moderna presidenter är

William Jefferson Clinton. Enligt Gelderman har även det en enkel förklaring. Clinton skriver nämligen i stor utsträckning sina tal själv. Fram till presidentkampanjen hade han alltid skrivit allt själv, ihop med Hillary, och han hade svårt att vänja sig vid att tala med andras ord. Alltså lät han bli.

"Han vill mest bara ha en skiss att improvisera kring", säger en av hans medarbetare, och drar några jazzmetaforer. Gelderman beskriver Clintons oerhörda kunskaper inom retoriken, han kan citera långa stycken ur Lincolns eller JFK:s tal, Shakespeare eller Bibeln. Och nog låter han som en förkunnare, Clinton, med drag av bl a Martin Luther King.

Eftersom Clinton skriver så stora delar av sina tal själv, och finslipar detaljer och metaforer i timtal, kan han klara en sådan katastrof som inträffade vid hans stora sjukvårdspolitiska tal för Kongressen 1993. Eftersom han nervöst ändrat i texten in i sista sekunden var de försenade, och perso-

nalen stressad till tusen. När han sedan står i talarstolen och alla applåderat fungerar inte TelePromptern, den osynliga skärm där talet visas stycke för stycke. Clinton har glömt sina glasögon, så papperskopian kan han inte heller läsa. Inför stigande panik hos sina medarbetare, som hysteriskt letar efter någon för att laga maskinen, börjar Clinton tala, och talar ledigt i säkert tio minuter innan maskinen sätter igång. Ingen märker något, och han beundras som vanligt för sin värtalighet.

Fenomenal retorisk talang

Göran Hägg hyllar också Clintons, både Bill och Hillary, för deras fenomenala retoriska talang. Hans exempel är möjligen konstigt valt, nämligen "I did not have sex with that woman"-talet från januari i år. Personligen tyckte jag inte att det var särskilt övertygande, och även om det, rent retoriskt sett, inte spelar någon roll om det han sade var sant eller ej, ver-

kar många människor ha känt som jag.

Om man inte brukar banda politiska tal från amerikansk tv, kan man ändå ta del av Clintons exceptionella förmåga att vända en publik, om än i fiktiv form. Filmen *Primary Colors* kommer snart på video, och i den finns ett fantastiskt ögonblick när Jack Stanton, Clintonkopian som spelas av John Travolta, talar till en grupp fabriksarbetare. Han lyckas med konststycket att omvända dem från likgiltighet till stående ovationer, genom att tala om för dem hur svårt de kommer att få det om han blir president! Han talar om för dem att varken han, eller någon annan politiker kan fixa jobben, välfärden eller något annat i deras liv. Han kan ge dem rätt hjälpmedel, men de måste göra det hårda arbetet själva. Det är lysande talekonst, och det enda man måste komma ihåg är att den riktige Clinton skulle göra det ännu bättre.